

*Спеціалізованій вченій раді К 20.051.14
у Навчально-науковому юридичному
інституті Державного вищого навчального
закладу «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

*76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка,
44-а в ауд. 305.*

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Горблянського Володимира Ярославовича

**на тему «Захист прав споживачів за договором про надання послуг»
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне
право; міжнародне приватне право**

Вивчення поданої на рецензування дисертації дає підстави стверджувати, що автором проведено ґрунтовний науково-правовий аналіз теми дослідження, актуальної в теоретичному і практично-прикладному аспекті, а сформульовані рекомендації, пропозиції та висновки становлять наукову новизну і можуть бути предметом обговорення.

Актуальність теми дослідження. Конституційним обов'язком нашої держави, що задекларований у ст. 42 Конституції України, є захист прав споживачів, виконання якого опосередковується здійсненням державою контролю за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, а також сприянням діяльності громадських організацій споживачів. Отож, одним із пріоритетних завдань держави у цьому контексті є формування ефективної нормативної бази, яка би визначала чіткі правові інструментарії державного захисту прав споживачів, гарантувала належну якість і безпеку товарів (робіт, послуг) та відшкодування збитків, завданих товарами

(роботами, послугами) неналежної якості, а також шкоди, заподіяної небезпечними для життя і здоров'я людей товарами (роботами, послугами).

В умовах сьогодення, з огляду на широкий спектр послуг, які надаються громадянам нашої держави, глибокого науково-теоретичного осмислення потребує законодавчо визначений спектр гарантії прав споживачів послуг та їх відповідність європейським стандартам. Такі напрацювання вкрай важливі для перспектив розвитку правового регулювання відносин щодо надання послуг, яке у багатьох випадках деталізується на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

Неабияке значення в сфері захисту прав і законних інтересів споживачів послуг має судова практика з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів. Сьогодні вітчизняні суди розглядають чимало справ за позовами громадян до суб'єктів підприємницької діяльності, які надають побутові послуги, рішення яких також потребують доктринального осмислення на предмет однакового застосування норм законодавства, що регулює надання послуг та захист прав споживачів та їх узагальнення.

Наведені обставини не залишають сумнівів щодо актуальності обраної дисертантом теми дослідження та науково-практичного значення його наукової роботи.

Дисертація Горблянського Володимира Ярославовича є самостійною завершеною науковою працею, у якій автору вдалося розробити та сформулювати низку нових наукових положень та висновків, що відповідають критеріям наукової новизни і в сукупності вирішують виявлену конкретну наукову проблему. Комплексність та системність дисертаційного дослідження зумовили використання при розкритті обраної теми загальнонаукових та спеціально наукових методів пізнання правових явищ. Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети та задач дисертації.

Тема дисертації затверджена вченою радою Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені

Василя Стефаника» від 31.03.2015 року (протокол №4) й уточнена вченою радою Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» від 01.11.2016 року (протокол №10). Дисертаційна робота виконана на кафедрі цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту в межах науково-дослідної роботи на тему «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження Горблянського Володимира Ярославовича є науково обґрунтованими, адже у роботі, що рецензується, комплексно опрацьовано достатньо широкий спектр проблем, пов'язаних із захистом прав споживачів за договором про надання послуг. Автором, правильно та чітко визначено об'єкт, предмет, методи, мету і задачі дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає, насамперед, у тому, рецензована робота є першим у вітчизняній науці цивільного права комплексним теоретико-прикладним дослідженням, скерованим на виявлення особливостей цивільно-правового захисту прав споживачів за договором про надання послуг.

Стосовно багатьох проблем автор висловлює свою позицію, наводить додаткові аргументи на користь вже висловлених в юридичній літературі поглядів учених та практиків, до позицій яких він схиляється, а також вдається до обґрунтованої критики тих доктринальних поглядів, які, на його думку, є спірними та обумовлюють дискусію.

Так, автором вперше виокремлено спеціальні способи захисту прав споживачів за договором про надання послуг, що встановлені Законом України «Про захист прав споживачів». Зокрема, йдеться про відмову від договору (розірвання договору шляхом односторонньої відмови від договору); призначення виконавцю строку для усунення недоліків;

зменшення ціни наданої послуги; г) безоплатне повторне надання послуги; сплату пені в розмірі трьох відсотків від вартості послуги, якщо інше не передбачено законодавством.

Вперше у доктрині цивільного права обґрунтовано доцільність доповнити законодавчо визначений перелік прав споживачів правом на справедливі умови споживчого договору. Таку необхідність дисертант пояснюється тим, що одним з основних порушень договору про надання послуг за участю споживача є включення у відповідний договір несправедливих умов.

Водночас, заслуговує на увагу, запропоноване вперше у науці цивільного права визначення якості послуги як її властивості, яка полягає у відповідності корисного результату послуги критерію, встановленому в договорі та/або нормативно-правовому акті, яким визначаються її характеристики.

У дисертації наводяться аргументи й на удосконалення певних наукових суджень, теорій, положень. Так, автор удосконалив наукову позицію, відповідно до якої, якщо третьою особою, на користь якої укладено договір про надання послуг, є фізична особа, що отримує послугу для задоволення особистих потреб, не пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності, та на таку особу поширюється статус споживача, відповідно до приписів Закону України «Про захист прав споживачів».

У роботі отримала додаткові аргументи обґрунтована у доктрині цивільного права необхідність доповнення юрисдикційної форми захисту прав споживачів інститутом омбудсмена захисту прав споживачів.

У положеннях новизни, які набули подальшого розвитку заслуговує на увагу розвинуте наукове судження про те, що споживачем відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» за договором про надання послуг є виключно фізична особа.

Автором також підтримано і розвинуто наукове положення про те, що нотаріус може захистити права споживача виключно банківських послуг у сфері кредитування, шляхом відмови кредитору у видачі виконавчого напису, який у договірних правовідносинах зі споживачем є надавачем послуги.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертаційній роботі положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – для подальших наукових досліджень і вирішення проблем, пов'язаних із правовим регулюванням захисту прав споживачів за договором про надання послуг; у правотворчій діяльності – з метою вдосконалення норм чинного законодавства України, що регулює питання захисту прав споживачів за договором про надання послуг; у правозастосовній діяльності – під час вирішення спорів, які виникають у сфері цивільно-правового захисту прав споживачів; у навчальному процесі – для викладання навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Захист цивільних прав та інтересів», «Споживче право», а також з метою підготовки відповідної навчальної та навчально-методичної літератури.

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних учених, які з'ясували особливості захисту прав споживачів. Зміст роботи свідчить, що її автор у своєму дослідженні спирається на вивчення, творче осмислення і використання значної кількості джерел (їх список складає 232 найменування).

У низці випадків автор веде полеміку, аналізує думки вчених із приводу кваліфікуючих ознак договору про надання послуг за участю споживача, критеріїв класифікації прав споживачів за цим договором, юрисдикційної та неюрисдикційної форм захисту прав споживачів, а також цивільно-правових способів захисту прав споживачів у разі порушення договору про надання послуг.

Дисертантом проаналізовано значне коло вітчизняної літератури з досліджуваної теми, а також судової практики щодо захисту прав споживачів за договором про надання послуг. Усі ці теоретичні положення та судові рішення у вказаній категорії справ були належним чином критично проаналізовані і спрямовані дисертантом на розвиток вчення про захист прав споживачів та удосконалення законодавства, що їх регулює.

Результати дослідження пройшли належну апробацію, оскільки її основні теоретичні положення та висновки викладено у десяти наукових працях, зокрема в п'яти наукових статтях, опублікованих у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України із юридичних наук, в одній статті у науковому періодичному фаховому виданні іншої держави та в чотирьох тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Мета, завдання і предмет дослідження зумовили структуру цієї роботи. Дисертація складається із вступу, двох розділів, які охоплюють шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації складає 200 сторінок.

Основні положення та зміст наукового дослідження. У першому розділі дисертаційного дослідження «**Теоретично-правові аспекти регулювання прав споживачів за договором про надання послуг**» розглянуто історичні особливості становлення та розвитку національного й іноземного правового регулювання захисту прав споживачів за договором про надання послуг, висвітлено легальні та доктринальні підходи щодо визначення поняття, ознак та правової природи договору про надання послуг за участю споживача й прав споживача за договором про надання послуг.

На основі науково-теоретичного аналізу змісту поняття «споживач», яке визначено у національному законодавстві та розроблено науковцями, розкрито о розуміння споживача у широкому та вузькому значенні. Дисертант вважає прийнятною концепцію розуміння споживача у вузькому значенні, відповідно до якої споживачем за договором про надання послуг, є

фізична особа, яка замовляє або має намір замовити послугу, для особистих потреб, не пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності (с.49).

Обґрунтованим і доцільним вбачається висновок про невиправданість виключення законодавцем із категорії споживачів особи, яка виконує професійні обов'язки найманого працівника, оскільки: по-перше, визначити, чи особа замовляє послугу в особистих потребах, чи в якості найманого працівника – не видається можливим; по-друге, особа, виконуючи функції найманого працівника, реалізовує також свої особисті потреби; по-третє, особа, реалізовуючи функції найманого працівника, укладає договори від свого імені як фізична особа, а тому, перебуває у статусі «слабшої» сторони в договірних відносинах (с. 51).

Такими, що мають теоретичне та практичне значення є виокремлені автором кваліфікуючі ознаки договору про надання послуг за участю споживача, які разом взяті дозволяють розглядати договір про надання послуг як такий, у якому замовником послуги є споживач (с. 67).

Заслужує на увагу подальше удосконалення наукового положення про те, що у разі замовлення послуги суб'єктом господарювання на користь третьої особи – фізичної особи, яка отримує послугу в особистих потребах, не пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності, на третю особу, поширюється статус споживача у відповідності до приписів Закону України «Про захист прав споживачів» (с. 78).

Важливою є науково-теоретична характеристика прав споживачів, яку дисертант зробила у підрозділі 1.3. свого дисертаційного дослідження, взявши за основу класифікації цих прав концепція поділу прав споживачів на дві групи, яку запропонувала Є.О. Ружицька

У другому розділі «**Механізм захисту прав споживачів за договором про надання послуг**» проаналізовано поняття, механізм, підстави, форми, способи та засоби захисту прав споживачів за договором про надання послуг.

Особливої уваги заслуговує ґрунтовний аналіз видів порушень прав споживача як на стадії укладення, так і на стадії виконання договору про надання послуг та демонстрація їх проявів на матеріалах судової практики.

Доцільно підтримати наукову позицію дисертанта щодо запровадження в Україні інституту омбудсмена з питань захисту прав споживачів та віднесення цієї інституції до юрисдикційної форми захисту прав споживача за договором про надання послуг (с. 134).

Досліджуючи нотаріальну форму захисту прав споживачів, дисертант приходить до неспростовного висновку, що нотаріус може захистити права споживача виключно кредитних послуг шляхом відмови кредитору у видачі виконавчого напису, який в договірних правовідносинах із споживачем виступає надавачем послуги (с. 136).

Доречним у контексті дослідження питань захисту споживачем своїх порушених прав є виокремлення умов вчинення ним дій, які необхідно розцінювати як самозахист (заходи оперативного впливу) : по-перше, такі дії можуть застосовуватися, якщо відсутня законодавча заборона на їх вчинення споживачем; по-друге, такі дії повинні відповідати змісту права, яке порушено, і є ефективною реакцією на дії (бездіяльність), якими спричинено порушення; по-третє, такі дії повинні не порушувати моральні засади суспільства; по-четверте, дії мають відповідати наслідкам, спричиненим порушенням (с.140-141).

У роботі встановлено низку переваг, які має медіативна форма захисту прав споживачів порівняно із судовою та адміністративною формою захисту та виправдано обґрунтована необхідність віднесення медіації до неюрисдикційної форми захисту.

Логічним є припущення автора дисертаційного дослідження про те, що застосування конкретного способу захисту прав споживача за договором про надання послуг залежить від характеру такого порушення та виду самої послуги, яка надається.

Здійснюючи диференціацію способів захисту прав споживачі за договором про надання послуг на загальні та спеціальні, до останніх дисертант відносить ті, які встановлені Законом України «Про захист прав споживачів», зокрема: а) відмову від договору (розірвання договору шляхом односторонньої відмови від договору); б) призначення виконавцю строку для усунення недоліків; в) зменшення ціни наданої послуги; г) безоплатне повторне надання послуги; д) сплату пені в розмірі трьох відсотків від вартості послуги, якщо інше не передбачено законодавством (с. 157).

Ознайомлюючись із змістом автореферату дисертації, можна зробити висновок про те, що автореферат в цілому відображає основні положення дисертаційного дослідження. За своїм змістом висновки і рекомендації, викладені в авторефераті, є ідентичними основним положенням, які висловлені в дисертації. Потрібно також відмітити, що автореферат і дисертація оформлені відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України.

Проте загальна позитивна оцінка роботи не виключає наявності зауважень до її змісту, оскільки вирішення певного кола питань в дисертації має спірний характер, а деякі пропозиції є недостатньо обґрунтованими чи аргументованими, що свідчить про необхідність вступити в дискусію з автором роботи з тією метою, аби почути додаткову аргументацію на користь тих чи інших позицій. Найбільш суттєвими з таких зауважень, вважаємо, наступні:

1. Уточнення потребує твердження про те, що єдиною істотною умовою договору про надання послуг за участю споживача є умова про предмет (с. 100). Втім, з'ясовуючи сутність поняття «якість послуги» автор вказує, що вимоги до якості послуги можуть встановлюватися у договорі про надання послуг. Якщо ж ці вимоги визначені в іншому джерелі, про які йдеться на с. 87 дисертаційного дослідження, то сторони такого споживчого договору погоджуються на їх застосування у вирішенні питання якості послуги. З огляду на сказане слідує, що, окрім послуги як предмету договору

про надання послуг за участю споживача, істотною умовою цього договору є якість послуги.

2. Визначаючи захист прав споживачів за договором про надання послуг, дисертант схиляється до концепції тих науковців, як розглядають захист прав як діяльність, залишивши поза увагою розгляд концепції захисту прав як системи заходів та концепцію захисту прав як процес (с. 105). Втім у роботі не аргументовано чому саме ця концепція є найбільш прийнятною для розкриття змістовного навантаження поняття «захист прав споживачів»

3. На с. 113 дисертаційного дослідження автор розкриває зміст поняття «право споживача» як суб'єктивне цивільне право, яке виникло в результаті укладення договору про надання послуг, визначене Законом України «Про захист прав споживачів» або спеціальним законодавством, що регулює надання окремого виду послуг. Однак, такий доктринальний підхід применшує роль договору у механізмі регулювання відносин щодо надання послуг за участю споживача, зводячи її лише до юридичного факту. Адже договір як основний регулятор досліджуваних у роботі відносин визначає права споживача, про що йшлося на с. 87.

4. Значно глибшого науково-теоретичного осмислення потребує авторський підхід до визначення істотного недоліку послуги через категорію «суттєвості», зауважуючи що суттєва невідповідність включає дві обов'язкові складові: фактична – надання за змістом послуги, яка не відповідає замовленню; вольова – не задоволення потреби споживача такою послугою. На наше переконання, при вирішенні питання істотності недоліку послуги доцільно використовувати абз. 2 ч. 2 ст. 651 Цивільного кодексу України.

5. У роботі було би доволі цінним вказати як зроблені автором теоретичні висновки та пропозиції щодо удосконалення правового регулювання відносин надання послуг за участю споживача сприятимуть гармонізації законодавства України із законодавством ЄС.

Втім, висловлюючи наведені зауваження, слід зазначити, що вони не є суттєвими і переважно носять дискусійний характер або ж торкаються тих питань, які були не в повній мірі обґрунтованими чи аргументованими. І хоча вони слугують приводом для дискусії в ході публічного захисту дисертаційного дослідження, проте не впливають на раніше висловлену загальну позитивну оцінку роботи.

Таким чином, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за змістом, кількістю, обсягом публікацій і повнотою опублікованих дисертантом матеріалів наукова робота Горблянського Володимира Ярославовича на тему «Захист прав споживачів за договором про надання послуг» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567.

На підставі викладеного, вважаємо, що представлене дисертаційне дослідження є завершеною науковою працею, науково-обґрунтовані результати дослідження у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права і процесу
Тернопільського національного
економічного університету

І. Р. Калаур

Завіряю:

Зав. загальним відділом

Тернопільський національний
університет ім. Василя Стуса
Вх. ІДОР № 030218/2019
2019

Підпис: *І. Р. Калаур*
Зав. загальним відділом: *Тарасович*